
ПРОГЛАШЕНИЕ

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2020 (год. XXIX), ISSN 0861-7902

Амелия Милчева*

КРАЛЯТ, КРЪСТОНОСЕЦЪТ И ЧОВЕКЪТ ЛУИ IX СПОРЕД ЖОАНВИЛ – ЦЕННОСТИ И ЕМОЦИИ

Amelia Milcheva

THE KING, THE CRUSADER AND THE HUMAN LOUIS IX ACCORDING TO JOINVILLE – VALUES AND EMOTIONS

In Jean de Joinville's text *Vie de Saint Louis* around King Louis IX's personality several emotional communities are formed. The most important of them unifies the crusaders of the Seventh Crusade in Egypt. The values in that emotional community are related to King Louis IX's qualities. Some smaller emotional communities are formed around the king including mainly his interlocutors. The dialogs with the king mentioned in the text and Louis IX's exploits described by Joinville illustrate the qualities as well as the emotions of the king-crusader as a human and a saint. The personality of Louis IX possesses according to Joinville's text specific emotionality different from the traditional stereotypes.

Key words: *Joinville's Vie de Saint Louis, emotional communities, values and emotionality.*

В текста на Жан дьо Жоанвил „Животът на Свети Луи“ около личността на крал Луи IX се оформят няколко емоционални общности. Най-важната от тях обединява кръстоносците от Седмия кръстоносен поход в Египет. Ценностите в тази емоционална общност са свързани с качествата на крал Луи IX. Няколко по-малки емоционални общности се оформят около краля, като в тях са включени основно неговите събеседници. Диалозите с краля, споменати в текста, и подвизите на Луи IX, описани от Жоанвил, илюстрират не само качествата, но и емоциите на краля кръстоносец, човека и светеца. Личността на Луи IX притежава според текста на Жоанвил специфична емоционалност, която се отличава от традиционните стереотипи.

Ключови думи: „Животът на Свети Луи“ от Жан дьо Жоанвил, емоционални общности, ценности и емоции.

Луи IX, живял през 1214 – 1270 г., представител на Капетингите и крал на Франция от 1226 до 1270 г., е сред личностите, оставили най-ярки следи в средновековната история и култура на Франция. Неговият харизматичен образ, както и факти от живота му са описани още приживе в различни произведения¹. „Исклучителната личност“ на Свети Луи впечатлява неговите съвременници и допринася за появата на „мита, свързан с времето на добрия свят крал Луи“ (Gauvard 2015: 322). Известен като благочестив и суров към себе си християнин, като реформатор и миротворец, както и като жертвоготовен кръстоносец от Седмия и Осмия кръстоносен поход, Луи IX е личност, интересна същевременно с човешките си качества и емоции.

* Амелия Милчева – доц. д-р, катедра „Романистика“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, a.miltcheva@ts.uni-vt.bg

¹ Самият Луи IX поръчва на монасите от абатство Сен Дени да напишат не на латински, а на старофренски език *Големите хроники на Франция*, които разказват за управлението му и са довършени през 1274 г. едва след кончината на краля. Историчите разполагат и с части от процеса на канонизация на краля през 1297 г., както и със свидетелствата на францисканеца Гийом дьо Сен Патюс (Gauvard 2015: 322).

Именно тази личност, съчетаваща в едно цяло краля, кръстоносеца, човека и светеца, Жан дьо Жоанвил, живял през 1225² – 1317 г., разкрива съвсем чистосърдечно в текста на своето произведение „Животът на Свети Луи“. Обичайна практика през Средновековието е монаси да съчиняват жития на светци. Жан дьо Жоанвил е първият представител на светските благороднически среди, който създава жизнеописание на краля не на латински, а на разбираем старофренски език (Le Goff 1996: 43) в качеството си на рицар и кръстоносец, свързан не само с кралския двор на Луи IX, но и като участник в Седмия кръстоносен поход в Египет (продължил от 1248 до 1254 г.).

„Животът на Свети Луи“ е текст, писан най-вероятно още по време на похода в Египет. По-късно, в началото на XIV век, според различни изследователи³ текстът е окончателно оформен, за да бъде изпълнена молбата на френската кралица Жана Наварска, съпруга на крал Филип IV Хубави, тъй като именно тя поръчва на Жоанвил написването на книга за живота на Свети Луи, неин правуйчо и дядо на съпруга ѝ. В крайна сметка след смъртта на кралица Жана Наварска през 1305 г. книгата е връчена през 1309 г. на нейния най-голям син Луи X Вироглавия, правнук на Луи IX и син на Филип IV Хубави, управлявал твърде кратко Франция и Навара през 1314 – 1316 г. (Monfrin 1995: LXVI – LXVII; Ferlampin-Acher 1998: 18 – 19; Гагова 2008: 7 – 8).

Въпросът дали Жоанвил пише своята автобиография, или посвещава текста си основно на Луи IX вълнува редица изследователи. Същевременно често се подлага на съмнение и достоверността на свидетелствата, направени от Жоанвил в текста на „Животът на Свети Луи“ (Zink 1978; Zink 1985; Ле Гофф 2001: 148 – 149; Lucken 2001: 445 – 447; Ferlampin-Acher 1998: 17 – 25; Гагова 2008: 5 – 8).

От по-различен ракурс в настоящия анализ ще бъде направен опит за проследяване в текста на Жоанвил на свидетелствата, разкриващи „емоционалната памет“⁴ на благородника от Шампан. През последните няколко десетилетия в англоезичните, а впоследствие в немскоезичните и съвсем отскоро във френскоезичните изследвания особено актуални са анализите на емоциите в историята, културата и литературата. Статията разглежда сложната личност на крал Луи IX, изявяваща се чрез емоционалния облик на кръстоносеца, човека и светеца, описан в спомените на Жоанвил, като се имат предвид редица актуални изследвания на емоциите в културната история на средновековна Франция.

Спомените на Жоанвил са свързани със споделени ценности и емоции. Споделени най-напред в смисъл на обговорени. Споделени същевременно, за да бъдат предадени на наследниците на Луи IX, както и на идните поколения. Жоанвил сам заявява в началото на текста, че пише за „светия крал“ Луи⁵ (Жоанвил 2008: 44) онова, което е видял и чул по време на похода в Египет, но и след това. Кралят от спомените на Жоанвил е свързан с ярки и емоционални образи, но освен това Луи IX говори, той се появява с посланията си, със словата си, които винаги оказват въздействие. Именно затова Жоанвил повтаря в началото на текста си какви са източниците на свидетелствата му и уточнява целта на жизнеописанието, което е сътворил:

„Преди да ви разкажа за неговите велики дела и неговата рицарска смелост, ще ви разкажа какво видях и чух от неговите святи думи и неговите добри поучения, за да бъдат разкрити тук едните след другите, за да се поучат онези, които биха ги чули.“ (Жоанвил 2008: 44 – 45)

Особено интересен е фактът, че споделените от Жоанвил ценности и емоции, охарактеризиращи Свети Луи, са отчетливо разкрити като значими и по този начин определят границите на своеобразна емоционална общност. Именно в нейните рамки те служат като аксиологичен ориентир и влияят върху решенията, действията и емоциите на останалите членове на общността. Понятието „емоционална общност“ е въведено от американската медиевистка Барбара Розенуайн. Според нея емоционалните общности най-общо съвпадат със социални групи, но във всяка от тях съществуват определени цели и ценности. Именно затова във всяка емоционална общност някои емоции са предпочитани, а други са отхвърляни и по този начин се изгражда стандарт за емоционално изразяване, който определя основните

² Различни изследователи се колебаят относно точната година, през която е роден Жан дьо Жоанвил. Жак Монфрен все пак по различни признаци я съотнася към първата половина на 1225 г. (Monfrin 1995: IX).

³ Жак Монфрен смята, че окончателният текст е написан от Жоанвил между 1305 и 1309 г., когато авторът е на преклонна възраст (Monfrin 1995: LXVII).

⁴ Според Мишел Зенк Жоанвил притежава „емоционална памет, която съхранява спомени за вълнуващи образи и за свързани с тях чувства“ цит. по (Ле Гофф 2001: 148).

⁵ Цитатите и посочените пасажи от текста на Жоанвил са според превода от старофренски на Красимира Гагова в изданието на български език: Жан дьо Жоанвил, *Животът на Свети Луи*, София: Полис, 2008 (Жоанвил 2008).

афективни аспекти на взаимоотношенията между приятели, неприятели, членове на семейна група и на външни за общността представители (Rosenwein 2006).

Емоционалната общност, сформирана около крал Луи IX, е съставена от няколко емоционални общности според текста на Жоанвил.

Най-голямата от тях обединява всички кръстоносци, участвали в Седмия кръстоносен поход в Египет. Именно в тази общност се проявяват най-силно характерът на Луи IX, както и ценностите, определящи идеологическия, моралния и емоционалния облик на краля според текста на Жоанвил. Спомените, които „изкрystalизират“ (Ле Гофф 2001: 148) в жизнеописанието на Свети Луи, са свързани най-вече с кръстоносния поход, защото това събитие дълго остава в съзнанието на множество кръстоносци. Освен това по време на похода в Египет Жоанвил се сближава с Луи IX, тогава той става негов защитник, съветник и искрен приятел.

Няколко по-малки емоционални общности също се оформят около Луи IX според текста на Жоанвил. Те включват най-близките му събеседници, които не са многобройни. Те са представители на няколко отделни групи, които участват в диалозите с краля или са споменати в текста на Жоанвил като публика, към която Луи IX се обръща директно или чрез писмени послания. Относно речта на крал Луи IX Жак льо Гоф изброява основните групи от събеседници, описани в текста на Жоанвил (Le Goff 1988: 130 – 132). Това са самият Жоанвил, който често е доверен слушател и събеседник на краля заедно с Робер дьо Сорбон, известен с дейността си по основаването на парижкия колеж „Сорбон“ и приближен съветник на Луи IX. Важен член на друга по-малка емоционална общност около Луи IX е младият крал на Навара, Тибо II, граф на Шампан и зет на краля. Особено значение в рамките на същата емоционална общност, оформена около семейството на краля и най-вече около децата му, има синът на Свети Луи, Филип III, бъдещият крал на Франция. Част от последните си послания Луи IX отправя именно към него. На последно място, но не последна по значение, е емоционалната общност, съставена от проповедници, принадлежащи към просешките ордени, които са особено важни за Луи IX. Дори Жоанвил сам се присъединява към тази емоционална общност. Той се идентифицира с нея, разказвайки как кралят предпочитал след вечеря не да му четат книга, а да води искрена беседа с него (т.е. с Жоанвил) и с монасите (Le Goff 1988: 130 – 132).

Ценностите, отразени в речта на краля или чрез жестове и действията му, имат основно значение в текста на Жоанвил. В емоционалните общности, оформили се около Луи IX, тези ценности, разкрити от благородника от Шампан, до голяма степен съвпадат с идеите и нормите, определени от редица поучителни трактати, писани през XIII век по повод кралските качества и управлението на кралете⁶. Доминикански и францискански монаси пишат на латински език назидателни произведения, като някои от тях са поръчани от самия Луи IX. Най-отчетлива е приликата между ценностите, разкрити от Жоанвил и посланията на един от тях, Жилбер от Турне. Не са многобройни фактите, свързани с този представител на францисканския просешки орден. Студент и магистър от Парижкия университет, Жилбер от Турне е сред малцината интелектуалци, прославили своя орден. Той пише не само нравоучителни трактати, но и проповеди, насочени към кръстоносците. Известен е с трактата си „Възпитанието на кралете и владетелите“, написан на латински език за Луи IX през 1259 г. Предполага се, че Жилбер от Турне е участвал в Седмия кръстоносен поход и трактатът му се появява в резултат от приятелството на автора с Луи IX. „Възпитанието на кралете и владетелите“ на Жилбер от Турне съдържа 3 послания, отправени към краля кръстоносец. В тях са разгледани четирите принципа, задължителни за владетелите, а именно: почит към Бог; самодисциплина; налагане на дисциплина сред всички чиновници и обвързани с властта; обич към поданиците и необходимост да бъдат защитавани (Ле Гофф 2001: 127).

Както бе споменато, препоръките към кралете, основаващи се на тези принципи от трактата на Жилбер от Турне, са твърде сходни с ценностите, разкрити от Жоанвил в текста на „Животът на Свети Луи“. Този факт ни насочва към общите идеологически, морални и емоционални характеристики, които определят взаимоотношенията в емоционалната общност на кръстоносците от похода в Египет, както и в останалите по-ограничени емоционални общности около Луи IX.

⁶ Вж. по този повод обстоятелството представяне на нравоучителните произведения, посветени на възпитанието на принцовете и управлението на кралете във Франция през XII – XIII в., което прави Жак льо Гоф (Ле Гофф 2001: 127 – 129).

Качествата и достойнствата на Свети Луи са неизменно свързани с ценностите в емоционалната общност на кръстоносците.

Кралят кръстоносец Луи IX

Благочестивостта и мъченичеството на Луи IX са споменати от Жоанвил още в началото на текста: „Този свят човек обичаше Бога от все сърце и Го следваше в делата си; това стана явно, когато, подобно на Бога, той умря заради любовта, която изпитваше към народа си, изложи се на смъртна опасност много пъти заради обичта си към своите хора и понесе страданията, както ще чуете по-нататък.“ (Жоанвил 2008: 45)

Кралят е сравнен с Бог, тъй като неговата саможертва е равна на Божията. Светият крал извършва подвизи в името на любовта си към Бог и заради обичта си към всички свои поданици и кръстоносци.

Смелост, твърдост и умелост да води битки характеризират Луи IX в описаните от Жоанвил събития, свързани с похода в Египет. Кралят неизменно въодушевява своите воини с действията си. Като съобразяващ се винаги със съветите и мнението на благородниците от войската си крал, Луи IX е почитан и респектира не само тях, но дори и враговете си.

Добрият крал е същевременно справедлив, изисква лоялност от поданиците си, вслушва се в съветниците си, но винаги самостоятелно взема решения (Жоанвил 2008: 71 – 72). Луи IX действа мъдро и никога не нарушава обещанията си (Жоанвил 2008: 136). Кралят кръстоносец, описан от Жоанвил, смело защитава не само брат си, граф д'Анжу (Жоанвил 2008: 107), Луи IX приема присърце защитата на всички свои кръстоносци (Жоанвил 2008: 116; 195). Жертвоготовно и храбро Луи IX се хвърля във всяка битка и винаги се проявява на бойното поле рамо до рамо с останалите рицари кръстоносци (Жоанвил 2008: 130; 181).

Особената вътрешна сила на краля кръстоносец извира от упованието му в Бог. Благочестието му е постоянно охарактеризирано чрез молитвите, отправени към Бог (Жоанвил 2008: 92; 194) или чрез благодарността, която изразява към Божията воля, способствала за поредната победа (Жоанвил 2008: 102; 110). Най-силно впечатление прави смиреността на Луи IX пред опасностите, на които сам се излага (Жоанвил 2008: 130 – 131). Именно в драматичните моменти от битките на кръстоносците, предвождани от краля, най-ясно личат присъщите на Луи IX смиреност и жертвоготовност (Жоанвил 2008: 186 – 187).

Светият крал от текста на Жоанвил същевременно е напълно уверен, че всички несгоди и страдания за хората са свързани с поредните изпитания, на които ги подлага Бог. Божията воля предопределя събитията, но човешките качества на християнина могат да му помогнат да се справи дори с най-тежките трудности. Обаче несъвършенствата и нежеланието за промяна могат да доведат според благочестието на Луи IX до гибел или нови мъки. „...Трябва, каза кралят, да се вглеждаме в себе си, да няма нещо, което да не се харесва на Бог, за което Той ни подложи на това изпитание; и ако намерим нещо, което не Му се харесва, да се отървем от него; защото, ако след тази заплаха ние постъпим по друг начин, Той ще ни накаже или със смърт, или с друго голямо нещастие, или с мъка за телата и душите ни.“ (Жоанвил 2008: 197 – 198)

Удивително е желанието за самоусъвършенстване на краля кръстоносец, защото именно то го превръща не само в мъченик, но и в светец. Страданията за телата и душите, които споменава Свети Луи са съществена част от средновековната есхатологична доктрина, според която всички християни неизменно достигат след края на живота си до най-важното събитие от своето отвъдно битие – Страшния съд⁷.

Всички изброени качества на краля кръстоносец отразяват ценностите в емоционалната общност на кръстоносците. Те са съчетани същевременно с други характерни черти, разкриващи по-ясно човешкия образ на Луи IX.

Кралят и човекът Луи IX

Луи IX се появява в текста на Жоанвил с прословутите си човешки качества, описани още в началото на текста с различни примери. Същите всеизвестни още приживе качества на краля са систематизирани

⁷ Вж. по тази проблематика богато документираното и илюстрирано изследване на Жером Баше (Baschet 2016).

и отново изброени в края на „Животът на Свети Луи“. „... Той живя в такова смирение, че никога не сложи нито кожи, бобър или визон, нито алени дрехи, нито златни стремени и шпори.“, пише Жоанвил за Луи IX (Жоанвил 2008: 205), за да подчертае пословичната скромност и умереност в облеклото, липсата на бляскава показност не само във външния вид на краля, но и в навиците му.

Жоанвил охарактеризира и повторно набляга на съвсем обикновения начин на хранене на краля: „...Нито един ден в живота си не чух от него да си поръчва специални меса, както правят повечето заможни хора...“ (Жоанвил 2008: 45)

„...Беше толкова скромен в храната, че никога не поръчваше специални храни извън тези, които готвачите му приготвяха; поставяха храната пред него и той ядеше. Виното му се смесваше в стъклен бокал; според това, какво беше виното, той добавяше вода по мярка...“ (Жоанвил 2008: 206). Луи IX смята, че „е безкрайно грозно доблестният мъж да се напива“, освен това са му известни последиците от липсата на умереност в пиенето на вино още от младостта (Жоанвил 2008: 45).

Умереността в облеклото и храненето на Свети Луи са съпроводени с умереност в словата и с истинност на казаното. В разговор с Жоанвил, кралят съветва своя събеседник и му дава урок по правдивост и умереност на речта, за да бъде почитан на този свят и да отиде в рая след смъртта си. Повелите му звучат по следния начин:

„Пазете се да не правите или казвате умишлено за нещо, за което всички знаят, че не можете да знаете – аз го мога, аз го казвам“. Той ми казваше да се пазя да не противореча или да се противопоставям на онзи, който е говорил преди мен, освен ако в противен случай ще изпадна в грях или ще навредя, тъй като грубите думи създават скандали, в които мнозина са намерили смъртта си“ (Жоанвил 2008: 45 – 46).

В края на всеки ден Луи IX слуша молитви на монаси, съпроводени с песнопения в определени часове и „една меса реквием без пеене, освен това месата за деня или светеца, ако е подходящо, с пеене“. Всеки ден след хранене си почива в леглото, след това отслужва сам в стаята си, в присъствието на един капелан, служба за мъртвите, преди да е изслушал вечернята (Жоанвил 2008: 54).

Подобен благочестив начин на живот Луи IX води още от младежките си години. Всеизвестно е влиянието на майка му, Бланш Кастилска, както и суровото ѝ възпитание, основаващо се на християнските норми и морал.

Освен с благочестивостта си и с ежедневните си навици човекът Луи IX значително се отличава от традиционните стереотипи за средновековните крале най-вече с емоционалния си облик. Емоциите на владетелите са описани още през Ранното западноевропейско средновековие от множество автори на хроники, анали или други историографски произведения. Най-често споменаваните емоции, които обземат вождове, владетели и крале, не са многобройни. Брюно Дюмезил систематизира накратко данните от различни извори, отнасящи се до емоциите на владетелите през Ранното западноевропейско средновековие (Dumézil 2016: 100 – 103). Най-често споменаван е гневът на владетелите.

Друго често описвано чувство според Дюмезил, изпитвано от владетелите през Ранното западноевропейско средновековие, е тъгата, мъката. Според традицията добрият владетел трябва да може да плаче, особено когато научава за смъртта на свой приятел, добър войн или близък роднина. Публичното оплакване на нечия смърт е нещо обичайно, описано в множество текстове. Рядко се споменават радостта и смехът на владетелите.

Още от времето на Григорий Велики (540 – 604 г.) се приема идеята, че хората са създадени от Бог като равни един на друг. Грехът и пороците ги разделят и ги правят неравностойни. През Зрялото западноевропейско средновековие тази концепция е все още валидна в образованите клерикални среди. Именно затова през XIII–XV в. продължават да се пишат множество дидактически съчинения, чрез които са наставлявани и обучавани кралските синове.

Според Пирошка Наги и Дамиен Боке (Boquet et Nagy 2015: 232 – 235) един от най-интересните текстове, посветени на възпитанието на принцовете, подробно се спира на емоциите. Това е текстът „За управлението на принцовете“, написан през 1277 – 1279 г. от Жил Римски⁸ и посветен на бъдещия крал на Франция Филип IV Хубавия, внук на Свети Луи.

⁸ Жил Римски е философ схоласт и преподавател в Университета на Париж. Той приема политическата наука за напълно рационална и същевременно е верен последовател на Аристотел и Тома от Аквино. Според него способността на един крал да управлява добре е пряко свързана с неговите морални добродетели (Boquet et Nagy 2015: 232 – 235).

В първата част на този текст Жил Римски се спира на въпроса за етиката и на способността за самоконтрол. Ползните душевни вълнения на краля зависят от това как ще бъдат използвани, защото само така те биха могли евентуално да се превърнат в добродетели. Жил Римски използва класификациите на Аристотел и Тома от Аквино, за да опише различните страсти, т.е. емоциите, които изпитва принцът и респективно човек изобщо. Най-важна е любовта, тя е на върха на страстите, защото от нея зависи доброто управление. Любовта може да привлече хората и да ги подчини. Докато омразата може да ги отблъсне. От тези две емоции произтичат според Жил Римски всички други чувства, които трябва да бъдат възпитани у бъдещия монарх. Става дума за надеждата и отчаянието, желанието и отвращението, страха и дързостта, добротата и гнева, радостта и тъгата. В текста са добавени и анализи на второстепенни чувства като завист, ревност и срам (Voquet et Nagy 2015: 232 – 235).

Относно Зрялото западноевропейско средновековие Пирошка Наги и Дамиен Боке обстойно се спират на традиционно преобладаващите емоции при владетелите (Voquet et Nagy 2015: 240 – 256).

Според двамата медиевисти и изследователи на емоциите в средновековната история и култура отново на първо място трябва да се спомене кралският гняв. Най-често подобен гняв е предизвикан от засягане на могъществото или честта на даден владетел. Гневът не се определя в средновековните текстове като качество на характера, а като емоция, предизвикана от нечии действия (Voquet et Nagy 2015: 240 – 244).

Гневът, изразен или овладян, има идеологическа стойност, защото разкрива политически ценности. Гневът може да предизвика определени действия на управлението и да има перформативно значение. Когато даден крал се разгневява, емоцията му става индикатор за някаква реакция, която предстои, има очакване сред обкръжението му или сред поданиците му за вземане на дадени решения, за някакви бъдещи действия⁹.

Пирошка Наги и Дамиен Боке се спират обстойно и на няколко други характерни за кралете емоции, описани в текстове от Зрялото или от Късното западноевропейско средновековие. Срамът, приятелството и плачът на кралете се оказват също емоции, които могат да въздействат не само в рамките на дадена емоционална общност, но и като средство за управление (Voquet et Nagy 2015: 244 – 256).

Емоциите на краля кръстоносец и на човека Луи IX, отразени от Жоанвил, понякога съвпадат, но по-често се отличават от споменатите традиционни кралски емоции като гняв, жестокост, радост, тъга, срам или плач.

Свети Луи проявява гнева си, но по време на кръстоносния поход в Египет, кралят кръстоносец коренно се различава от други средновековни крале¹⁰. Варварската жестокост и настървеността не са характерни за Светия крал. Жоанвил описва Луи IX, както бе споменато, като храбър и достоен войн, като добър стратег и мъдър предводител на благородниците кръстоносци.

Гневните реакции на Луи IX са свързани в текста на Жоанвил със съвсем други събития и предизвикателства. Християнският морал е в основата на кралския гняв на Свети Луи. Така например при превземането на Дамиета и поделянето на плячката Луи IX наказва и уволнява мнозина заради алчността, разврата или устроените от тях пиршества: „Бароните, които трябваше да пазят своето, за да го употребят подходящо навреме и на място, започнаха да правят големи пирове с екзотични храни. Простолюдието се захвана с развратни жени и поради това кралят уволни мнозина от хората си... Попитах го защо е направил така, а той отговори, че е установил със сигурност, че на хвърлей камък от неговия павилион тези, които е прогонил, държали бордей, и то по време, когато войската била в най-голяма беда“ (Жоанвил 2008: 83).

Кралят кръстоносец се гневи дори срещу брат си, когато разбира, че играе хазартни игри по време на похода, докато пътуват към Акра по море. „Един ден той поиска графът на Анжу да дойде при него и му отговориха, че той играе табла... Кралят отиде, залитайки от слабост поради болестта си; взе зарове и таблата и ги хвърли в морето; накара се много на брат си, че толкова млад го е хванал да играе със зарове“ (Жоанвил 2008: 140).

⁹ Вж. също статията на Б. Розенуайн относно политическите емоции през Средновековието (Rosenwein 2002).

¹⁰ Според „Песен за Роланд“ например, когато Карл Велики узнава за смъртта на най-добрия си войн Роланд и за кончината на ариергарда си, предвождан от неговия племенник, отначало страда, но впоследствие разярен се хвърля в отмъстителна битка.

Справедливо разгневен е Луи IX и срещу лакомията, която през Средновековието е смятана за смъртен грях. Кралят сурово наказва по време на трудното придвижване по море от Кипър към Франция няколко синове на парижки буржоа. Те дълго се хранят с плодове на остров Пенделерия и така забавят отплаването на корабите (Жоанвил 2008: 198 – 199).

Гняв изпитва Свети Луи и заради шегата, която си прави негов барон, Филип дьо Ньомур. Луи IX винаги спазва договореностите си и се разгневява от думите на Филип дьо Ньомур, че при плащането на откуп на сарацините за освобождаването на кръстоносците е станала грешка с доста голяма сума. Кралят е категоричен, че цялата обещана сума за откупа трябва да се изплати, въпреки че разбира за неточността и шеговитите думи на барона си (Жоанвил 2008: 136).

Гневна е реакцията на Луи IX и към сквернословие то относно Бог и Богородица, затова кралят наказва сурово всички богохулстващи не само по време на кръстоносния поход в Египет, но и след това, във Франция, според текста на Жоанвил (Жоанвил 2008: 210).

Луи IX е непримирим към християнин, отрекъл се от вярата си (Жоанвил 2008: 137), но надмогва гнева си и просто го отпраща мълчаливо. Мълчанието и самоконтролът са чести емоционални реакции на светия крал кръстоносец. Неумолим и справедлив, кралят не се гневи, когато произнася присъди в Цезарея, за които разказва Жоанвил. Напротив, понякога той дори се смее или просто е изненадан, че не са спазени неговите разпоредби (Жоанвил 2008: 165 – 168).

Смехът или радостта на краля рядко се споменават от Жоанвил. Свети Луи се радва на присъствието на някои от своите събеседници, например на компанията на Жоанвил и Робер дьо Сорбон. Забавлява се с техните спорове и се опитва да въдвори примирие между тях, когато се спречкват (Жоанвил 2008: 48).

Докато укрепва Цезарея, Луи IX весело приема условието на Жоанвил да бъде един от защитниците му в Отвѣдморските земи. Жоанвил не иска повече пари, за да остане още година далеч от дома си, и уговаря краля по следния начин: „Вие се ядосвате, когато някой Ви иска нещо, затова искам да се уговорим, че ако аз Ви моля за нещо през цялата тази година, Вие няма да се ядосвате; а ако Вие ми откажете, аз няма да се ядосвам“. При тези думи кралят започва да се смее много искрено и приема условието (Жоанвил 2008: 164). Явно е приятелското и искрено отношение на Луи IX към достоинства на благородника от Шампан. Оставаме освен това с впечатлението, че Луи IX лесно се разгневява, Жоанвил добре го познава отблизо и според думите му, отправени към краля, следва, че добрият Свети Луи има доста холеричен характер.

Когато арменски поклонници, отправили се към Йерусалим, искат да видят Светия крал, Жоанвил, преди да ги въведе, споделя с Луи IX, че не иска все още да целува костите на краля. Реакцията на Свети Луи е удивителна, той просто се засмива на острата закачка на Жоанвил (Жоанвил 2008: 180).

Нищо човешко не е чуждо на Светия крал, оказва се, че емоционалните му реакции, искрено споделени от Жоанвил, често са твърде сложни и неочаквани. Действията му обаче не са необуздани. Присъдите, които раздава на разгневилите го негови поданици, са справедливи, без да са жестоки. Именно затова и митът за Свети Луи прославя най-вече благия нрав на добрия крал.

Добрият крал и светецът Луи IX

Луи IX взема решение за нов кръстоносен поход след тежко боледуване. Когато всички от обкръжението му смятат, че текат последните му земни дни, той в страданието си се врича, че ако оздравее, ще поеме към Светата земя. Смирение и благочестивост, жертвоготовност карат краля да предприеме това рисковано начинание. Гняв, жестокост или отмъстителност не са характерни за емоционалните реакции на светия крал. Напротив, Луи IX – решава, че чрез Седмия кръстоносен поход би могъл да защити Светите земи в името на любовта си към Бог (Жоанвил 2008: 69).

Именно любовта към Бог преобладава сред всички емоции, изпитвани от Луи IX и описани от Жоанвил в „Животът на Свети Луи“.

Както бе споменато по повод ценностите в емоционалната общност на кръстоносците от похода в Египет, качествата на Луи IX като благочестивост и отдаденост на Бога, смелост, жертвоготовност и желание за самоусъвършенстване – определят тези ценности.

Жоанвил описва Луи IX като светец мъченик, тъй като в любовта си към Бог кралят носи в сърцето си огромно страдание, но и състрадание към ближните.

Свети Луи страда не само когато взема решение за предприемането на Седмия кръстоносен поход, но и многократно след това. Мъка и болка съпровождат краля, докато цялата войска и самият той преминават през изпитанието на дезинтерията (Жоанвил 2008: 69). Отново болест и страдание водят до кончината на Луи IX в Тунис в началото на Осмия кръстоносен поход през 1270 г.

След премеждията в Египет Луи IX решава въпреки всички съвети да остане в Отвъдморските земи и произнася реч, която действа особено емоционално на присъстващите с прочувствената си жертвоготовност. Кралят смята, че дори без него кралството във Франция ще бъде опазено и добавя: „...Местните барони казаха, че ако си тръгна, Йерусалимското кралство ще бъде загубено и никой няма да посмее да остане, щом си тръгна... Нямам основания да губя Йерусалим, който съм дошъл да пазя и завоювам отново; моето решение е, че искам да остана. Обръщам се към вас, тук намиращите се благородници, и също към всички рицари, които биха искали да останат с мен, да дойдете и да говорите с мен смело; и аз ще ви дам толкова [средства], че ако не искате да останете, вината няма да е моя, а ваша“ (Жоанвил 2008: 148).

Жоанвил споменава за въздействието на кралската реч следното: „Мнозина от тези, които чуха тези слова, бяха удивени, а имаше и мнозина, които плачеха“ (Жоанвил 2008: 148). Чрез личния си пример и чрез твърдостта си в името на обичта към Бог Луи IX многократно прави съпричастни всички кръстоносци не само със словата, но и с молитвените си ритуали, както и с действията си.

Така например на няколко пъти съветват краля да не се включва в превземането на различни крепости, но Луи IX е винаги против и не отстъпва. Верен на каузата си и готов на всичко, кралят остава винаги до своите войни, като по този начин доказва личните си качества и най-вече обичта към Бог и вярата си (Жоанвил 2008: 180 – 181).

Единението с Бог е илюстрирано най-често в текста на Жоанвил при описанието на молитвите на Луи IX.

В критична битка срещу сарацините в Египет, според думите на Жоанвил, Готие дьо Кюрел призовава кръстоносците да се молят, застанали на лакти и на колене, всеки път, когато хвърлят по тях огън. Удивително е според свидетелството на Жоанвил, че и Луи IX през нощта на нападението всеки път, когато обстрелват поданиците му, протяга ръце към Господ и вика, плачейки: „Боже, Господи справедливи, запазете ми хората!“ . Жоанвил е убеден, че молитвите на краля са помогнали (Жоанвил 2008: 91 – 92).

Най-впечатляващи са сцените, в които Свети Луи се обръща с молитви към Бог, като „ляга пред палатката си кръстом на земята и прекръства цялото си тяло“ (Жоанвил 2008: 131). Това се случва при подстъпите към Кайро и отстъпването на Дамиета. След това, в Кипър, отново в драматични обстоятелства при завръщането във Франция, Луи IX ляга кръстом, но на палубата на кораба си, „бос, само по риза и целият раздърпан“, за да моли помощ от Бог за спасението на всички (Жоанвил 2008: 194).

При преминаването на Нил Луи IX отново се отправя към Бог със сълзи в очите, но този път с благодарност и казва: „Бог трябва да бъде почитан, каквото и изпитание да ни изпраща“ (Жоанвил 2008: 102).

Няма нищо странно в показността и театралността на Луи IX, за които свидетелства Жоанвил. Светият крал е типичен представител на средновековното общество. Феодалните ритуали, бляскавата показност на светската власт или на католическата църква способстват за атмосферата на спектакъл, съпровождаща повечето церемонии през Средновековието. Подобни ритуали и жестове не са чужди на Светия крал. В текста на Жоанвил тяхната емоционалност е не само политическа, а и религиозна. Театрализираните молитвени сцени на Луи IX оказват огромно емоционално въздействие на останалите кръстоносци и носят перформативност със заразяващия си ентусиазъм.

Сълзите на краля също имат особено значение, тъй като разкриват специфична черта на християнизирания емоции през Средновековието. Следвайки стереотипните описания на страданието на владетелите, Жоанвил в случая разкрива и друга страна от емоционалността на краля мъченик. Топосът със страданието и сълзите на молещия се Богу крал освен традиционното отразяване на емоция напомня и за страданието на Христос, за сълзите, проляти от Него в името на изкуплението на човешките

грехове. Дамиен Боке, Пирошка Наги (Boquet et Nagy 2011), Жак льо Гоф и Никола Трюонг (Le Goff, Truong 2003) обстойно разглеждат взаимовръзката между телесност и духовност в емоциите на средновековния човек. Според антропологичната гледна точка на съвременните изследвания на християнската култура (Boquet et Nagy 2011) емоциите през XII – XIII в. се характеризират със своеобразна промяна, водеща до възплащаването им, т.е. изразяването им на соматично ниво, чрез тялото. Това възплащаване на емоциите е особено видно и изразено при страданието, защото сълзите като Божи дар осъществяват връзката на измъчения с Божията благодат и милост. Всъщност, когато плаче в молитвите си, Луи IX е в пълно единение с Бог.

Кралят светец търси Божията благодат и близостта с Бог според текста на Жоанвил със смирение и всеотдайност. При укрепването на Яфа Луи IX „често сам носи ведро към рова, като че ли за да получи опрощение“ (Жоанвил 2008: 169).

Най-често обаче Луи IX проявява християнската си любов чрез обичта към ближните. Светият крал силно страда, когато умира майка му. Двудневното му мълчание в тъга впечатлява Жоанвил (Жоанвил 2008: 190). Луи IX е състрадателен и загрижен също и за съдбата на децата си. Добрият крал не иска да навреди никому и се жертва многократно или разпорежда да се погрижат както за кръстоносците, така и за мъртвите, за бедните, за монасите и за свещениците (Жоанвил: 195; 214 – 215). Кралят-светец не отстъпва пред заплахите за мъчения и успява да се погрижи за пленниците в Египет, а когато река Нил се изпълва с трупове, нарежда да ги извадят и погребат. Луи IX сам носи загниващи трупове в Сайет, като не си запушва носа, докато другите го правят (Жоанвил 2008: 190).

Добрият и свят крал е пословичен според множество източници и легенди, както и според текста на Жоанвил с жалостивостта си към бедните и болните. Той е готов да измие краката на бедняците, но освен това щедро раздава пари, за да ги нахрани и им помогне в нищетата (Жоанвил 2008: 206 – 215).

В заключение може да се обобщи, че според текста на Жоанвил личността на Свети Луи се отличава от традиционните стереотипи, характерни при описанието на кралските фигури на Средновековието. Луи IX отразява с речта и деянията си ценностите на емоционалните общности около себе си както при похода в Египет, така и при властването си във Франция. Не само неговата емоционалност, но и изключителните му качества, за които свидетелства Жоанвил, довеждат до логичната канонизация на краля през 1297 г.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Гагова 2008:** Гагова, Кр. *Времето на Луи IX*. Предисловие към превода от старофренски, осъществен от авторката, на книгата на Жан дьо Жоанвил „Животът на Свети Луи“. // **Gagova 2008:** Gagova, K. *Vremeto na Lui IX*. Predislovie kam prevoda ot starofrenski, osashtestven ot avtorkata, na knjigata na Zhan dyo Zhoanvil „Zhivotat na Sveti Lui“, Sofia: Polis.
- Жоанвил 2008:** Жоанвил, Ж. дьо *Животът на Свети Луи*. Превод от старофренски Красимира Гагова. // **Zhoanvil 2008:** Zhoanvil, Zh. *Zhivotat na Sveti Lui*. Prevod ot starofrenski Krasimira Gagova, Sofia: Polis.
- Ле Гофф 2001:** Ле Гофф, Ж. Людовик IX Святой, перевод на русский Вера Матузова. // **Le Gof 2001:** Le Gof, Zh. *Lyudovik IX Svyatoj, perevod na ruskij Vera Matuzova*. <http://loveread.ec/read_book.php?id=81840&p=149> (24/01/2020).
- Baschet 2016:** Baschet, J. *Corps et âmes. Une histoire de la personne au Moyen Age*. Paris: Flammarion.
- Boquet et Nagy 2011:** Boquet, D. et Nagy, P. Une histoire des émotions incarnées. – In: *Médiévales 61*, p. 5 – 24. <<https://journals.openedition.org/medievales/6249>> (24/01/2020).
- Boquet et Nagy 2015:** Boquet, D. et Nagy, P. *Sensible Moyen Age*, Paris: Seuil.
- Dumézil 2016:** Dumézil, B. Les barbares. – In: *Histoire des émotions. 1. De l'Antiquité aux Lumières*. Sous la direction d'Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello. Paris: Seuil, p. 93 – 105.
- Ferlampin-Acher 1998:** Ferlampin-Acher C. Joinville, de l'hagiographe à l'autobiographe: approche de *La Vie de Saint Louis*. – In: *Quérue D. Jean de Joinville: de la Champagne aux royaumes d'Outremer*. Paris: Klincksieck, p. 73 – 91. <<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01850386/document>> (25/01/2020).
- Gauvard 2015:** Gauvard, C. *La France au Moyen Age du Ve au XVe siècle*. Paris: PUF.
- Le Goff 1988:** Le Goff, J. Saint Louis et la parole royale. – In: *Le Nombre du Temps*, en hommage à Paul Zumthor. Paris : Champion, p. 127 – 136.
- Le Goff 1996:** Le Goff, J. Saint Louis a-t-il existé ? – In: *Label France*, juin, p. 42 – 43.
- Le Goff, Truong 2003:** Le Goff, J., Truong, N. *Une histoire du corps au Moyen Age*. Paris: Liana Levi.

- Lucken 2001:** Lucken, C. L'Évangile du roi : Joinville, témoin et auteur de *la Vie de Saint Louis*. – In: *Annales*, 56–2, p. 445–467. <https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_2001_num_56_2_279956> (25/01/2020).
- Monfrin 1995:** Monfrin, J. Introduction à Joinville. – In : Joinville, *Vie de Saint Louis*. Paris: Dunod, p. VII–CXXXIX.
- Rosenwein 2002:** Rosenwein, B., Émotions en politique. Perspectives de médiéviste. – In: *Hypothèses*, 2002/1 (5), p. 315–324. <<https://www.cairn.info/revue-hypotheses-2002-1-page-315.htm#>> (31/01/2020).
- Rosenwein 2006:** Rosenwein B. H. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca: Cornell University Press.
- Zink 1978:** Zink, M. Joinville ne pleure pas mais il rêve. – In: *Poétique*, 33, p. 28–45.
- Zink 1985:** Zink, M. *La subjectivité littéraire*. Paris: P.U.F, p. 219–239.